Çevirmenin Önsözü

"Hindistan ya da onun felsefesi hakkında az bilgisi olan, ancak onun büyük sistemlerinin ana çizgilerini öğrenmek isteyenlerle; Hint felsefesine yeni başlayan kimseler için son yıllarda birçok küçük kitap yayımlandı. Muhtemelen bu tür kitapların en iyileri, tek bir kişinin eserleri olsalar da, Mysore Hriyanna'nın *Hint Felsefesi Tarihi* ve *Hint Felsefesinin Esasları* adlı eserleridir."

Karl H. Potter, *Philosophy East and West*

"Özetle bu kitap, [*Hint Felsefesi*'ne] yeni başlayanlar için ideal bir kitap olduğu gibi, birçok bakımdan da ileri düzey öğrenciler için faydalı bir kitaptır."

F. Otto Schrader, *Numen*

Bugünkü Hindistan MÖ. önce dört binlere kadar ulaşan tarihiyle dünyanın bilinen en eski medeniyet (İndus Vadisi Medeniyeti m. 3500) havzalarından birini barındırır. Hem İslâm öncesi hem de Müslüman Türklerin Hindistan'la olan ilişkileri binlerce yıl öncesine gider (Delhi Sultanlığı'ndan, Babür İmparatorluğu'na kadar –X.-XVIII. yüzyıl–). Üstelik İngilizlerin işgaline kadar Hindistan'da uzun bir süre hâkim olanlar da yine Türkler olmuşlar ve Hindistan'da bugün varlığını devam ettiren tarihi yapıların önemli bir kısmı da söz konusu döneme ait eserlerden (en önemlisi Şah Cihan'ın karısı Mümtaz Mahal için inşa ettirmiş olduğu Taç Mahal'dir) oluşmaktadır. Hem dünya tarihindeki hem de Türk tarihindeki önemli yerine rağmen Türk ente-

lektüel hayatında Hindistan'ın herhangi bir şekilde hak ettiği itibarı gördüğünü söylemek mümkün değildir.

İngilizlerin Hindistan'ı işgallerinin arkasından 1824'te kurdukları, Asya ile ilgili bilim, sanat ve edebiyat konularını araştırmayı hedefleyen Royal Asiatic Society'nin çabalarının sonucu olarak Hindistan'la ilgili çalışmalar Hindistan toplum, kültür ve düşüncesinin Batı'da bilinir hale gelmesinde olduğu kadar Hintlilerin kendi kültürel geçmişlerine yönelik ciddi bir ilgi göstermelerinde de önemli bir rol oynadı. Ancak bütün bu tanıma çabalarına rağmen yine de Hint düşüncesi, tarihi, kültürü ve sanatının dünya tarihi içindeki yerini almaya başlaması, esas olarak 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren olduğu söylenebilir.

19. yüzyılda Batı'da ciddi oryantalistler yetişmiş ve bunlar Batı dışındaki medeniyet havzalarının ürettiği edebiyat, sanat, düşünce ve din hakkında önemli çalışmalar yapmış olmalarına rağmen, dünya *Batı merkezli* görüldüğünden bu tür medeniyetler ya görmezden gelinmiş ya da Batı medeniyetiyle olan ilişkileri bağlamında ele alınmıştır. Bu *Batı merkezli* okunuşun bir göstergesi olarak da, ister düşünsel, bilimsel, mimari isterse de dinsel olsun her türlü beşeri üretimin kaynağı ve ilk ortaya çıktığı yer; Batı medeniyetinin üzerine oturduğu kabul edilen saç ayaklarından (dinde Yahudi-Hıristiyan, hukukta Roma ve düşüncede Yunan) birinde aranmıştır. Dünyadaki hâkim düşünce merkezleri Batı'da olduğundan; Batı dışındaki insanlar bile insanlık mirasına kendi katkılarını bu Batılı hâkimiyetin bir sonucu olarak ya bilerek ya da hakkında yeteri kadar bilgiye sahip olmadıkları için görmezden gelmişlerdir. Onlar da Batılı bir tarzda olmak üzere düşünsel her şeyin kaynağını Yunan'da; hukuki her şeyin kaynağını Roma'da ve dinsel her şeyin kaynağını Yahudi-Hıristiyan kaynaklarda aramışlardır.

Yavaş yavaş bu *Batı merkezli* okumalar, Batı'da ortaya çıkan eserlerde kırılmaya başlamış olsa da, bu kırılma Batı-dışı toplumlarda ve de bizde, özellikle de Hintle alakalı olmak üzere henüz tam olarak görülmez. Üstelik bu, Ankara Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nde dünyanın en eski Hindoloji bölümlerinden birinin varlığına; burada dünya Hindoloji sahasına önemli çalışmalar yapan Alman Walter Ruben'in hocalık yapmasına; hangi kaynakların ve nasıl kullanılarak kaleme alındığını bir kenara bırakırsak, Yusuf Hikmet Bayur'un üç ciltlik devasa çalışması, *Hindistan Tarihi* adlı eserine rağmen böyledir. Ancak, özellikle Hint dinleriyle alakalı yapılan çalışmaların yanı sıra, son on yılda Hindoloji bölümünde hoca olan Korhan Kaya'nın Hint edebi ve kutsal metinleriyle alakalı yaptığı çalışmaların bu konuda az da olsa

bir canlanmaya yol açtığı söylenebilir. Bu çalışmalara rağmen, hâlâ Türkiye'de Hint felsefesiyle/düşüncesini sistematik olarak ele alan, 1992'de çıkan ancak uzun bir süredir mevcudu tükenmiş olan Heinrich Zimmer'in *Hint Felsefesi*'ni saymazsak hiçbir kitap yoktur.

Yukarıda zikredilen gerekçelerden dolayı, MÖ. binli yıllardan itibaren Vedalar'la ve özellikle mö. altıncı yüzyıldan itibaren Upanişadlar gibi felsefi niteliği tartışılmaz metinler ile başlayan MÖ. 3. - MS. 9. yüzyılla tarihlenen ve bugün hâlâ canlı bir şekilde varlıklarını devam ettiren Hint felsefi okullarının Türk düşünce hayatında, doğrudan bilinir olmasını sağlamak maksadıyla Hintli bir felsefecinin M. Hriyanna'nın, ders notlarının kitaplaştırılmış hali olan *Outline of Indian Philosophy* adlı eseri *Hint Felsefesi Tarihi* adıyla çevrilmiştir.

Kadim Hint'te din ve felsefi denilen düşünce tarzının hareket noktaları ve ulaşmaya çalıştıkları hedef açısından hiçbir fark yoktur. Her ikisi de, insanların bu dünyada yaptıkları eylemlerin hem yaşarken hem de ölümden sonraki hayatlarında hem de yeniden gelecekleri bu dünya hayatında içine doğacakları toplumsal katman da dahil her türlü özelliğini belirleyen ve acımasız bir şekilde işleyen ahlâki bir yasa olarak kabul edilen *karma* anlayışını bir veri olarak kabul eder ve ondan kurtulmayı (mokşa, nirvana vs.) hedefler. Bu yüzden de Hindistan'da felsefenin kökeni, "felsefenin merak ve hayretten doğduğu" kabul edilen Batı'dan farklıdır. Burada insanın acısını bizatihi hissettiği, sıkıntısını yaşadığı bir durumdan, *karma*nın hâkimiyetinden kurtulmayı hedefleyen bir çaba olması bakımından yalnızca bir merak duygusundan kaynaklanmış bir çaba olmayıp varoluşsal bir niteliğe sahiptir. Yine başka yerde düşünce ve hayat arasında bir birlikteliğin bulunması zorunlu değilken Hint felsefesinde düşünceyle hayat tarzının aynileştirilmesi, ideal olan değil olması gereken şeydir.

Sahanın uzmanları tarafından Hint felsefesiyle alakalı olarak yazılmış olan birçok kitap arasında en iyilerinden biri olduğu (bkz. yukarıdaki alıntılar) kabul edilen elinizdeki bu kitap; Hint düşüncesinin ilk izlerinin görülebileceği (daha eskilere giden tarihler verilmiş olsa da) MÖ. 9. yüzyılla tarihlenen en eski Hint kutsal metni olan Rig-Veda'dan başlayarak diğer kutsal metinler içinde özellikle de Upanişadlar ve Bhagavatgita içindeki felsefi düşüncenin izini sürer.

Daha sonra düşüncelerin sistematik olarak ifade edildiği döneme geçer. Burada heretik olarak kabul edilen (*nastika*) Budizm, Cayinizm, materyalizm/Çarvaka ile; Ortodoks (*astika*) kabul edilen ve *şad-darşana*/altı bakış

açısı/altı felsefe okulu olarak adlandırılanların (Nyaya-Vaişesika, Samkhya-Yoga ve Purva Mimamsa-Vedanta) 12. yüzyıla kadarki tarihlerini ana düşünceleriyle birlikte ele alır. *Şad darşana* olarak adlandırılmalarına rağmen, bu düşünce okulları, çok kesin olmayan bir tarihten itibaren ikili olmak üzere üç grup halinde zikredilmeye başlanmıştır. Farklı zamanlarda ortaya çıkan ve birbirlerinden farklı düşüncelere sahip olan bu akımlar zamanla, birlikte anılmaya başlamalarına yol açacak şekilde birbirlerinin içine girmiştir. Bu yüzden de, mevcut halleriyle ileri sürdükleri düşüncelerin orijinal durumlarında olan düşünceler mi, yoksa sonraki etkileşim sonucunda ortaya çıkan düşünceler mi olduğunu kestirmek çok kolay değildir.

Hint felsefe tarihine giriş niteliği taşıyan bu kitap, bütün felsefe tarihi kitaplarının zorluğunun yanı sıra; kendisinin takdim edildiği okuyucusunun Hint'le alakalı hiç/ya da çok az bilgi birikime sahip olmasından kaynaklanan ilave bir zorluğa da sahiptir. Yazar, eserin İngilizce kaleme alınmış olmasını ve dolayısıyla da okuyucularının çoğunun Hint kökenli olmayan kişiler olacağını göz önünde bulundurarak mümkün oldukça az sayıda Sanskritçe kavram kullanmaya çalışmıştır. Yer verilen diğer Sanskritçe kavramlar zaman zaman açıklanmış olsa da, yine de ilk olarak bu tür kavramlarla karşılaşma okuyucunun metni anlamasını ya da anlatılan konuyu takip etmesini zorlaştıracaktır/zorlaştırır.

Ancak bir düşüncenin kendisini ifade ettiği kavramların yerine başka dilde bir kavramlar koymak; okumayı kolaylaştırsa da, söz konusu düşüncenin daha iyi anlaşılmasını sağlamaz. Böyle yapıldığında okuyucu, anlatılan Hint düşüncesinin herhangi bir konusunu, bu düşüncenin kendisini ifade ettiği kavrama yüklediği muhtevayla değil onun yerine konulan ve okuyucunun kendi kültürünün ifadesi olan kavramla anlamaya çalışacaktır ki, bu kendi içinde yanlış anlamalara yol açmak ya da anlatılmak isteneni noksan anlamak, olmayan düşünceleri varsaymak gibi istenilmeyen birtakım sonuçlara götürecektir. Bu yüzden başka kültürlerin kendilerini ifade ettikleri kavramları, tanımları yapıldıktan sonra aynen zikretmek, bugün her alanda yaygın olarak kullanılan bir tarz olma yolundadır.

Yukarıda zikredilen gerekçelerden dolayı kitabın yabancılığını gidermek ve anlaşılmasını kolaylaştırmak maksadıyla onu bütünüyle Türkçe kavramlara dönüştürmek yerine; bu metne başlamadan önce Hint toplumunun, kültürünün ve düşünce yapısının ve onu ifade etmede kullanılan temel kavramların öğrenilmesine yardım edecek metinlerin okunması daha kalıcı bir çözüm gibi görünmektedir. Bu bağlamda, başka kitaplar zikretmek mümkün

olsa da, konu hakkında temel bir bilginin oluşması için şu kitapların okunması tavsiye edilebilir: Kemal Çağdaş, *Hint Eski Çağ Kültür Tarihine Giriş*, Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi, Ankara, 1974 (Hint tarihi, toplum yapısı, dini inançları, felsefi akımlar hakkında derli toplu kısa bir giriş); D. S. Sarma, *Hint Dini Tarihine Giriş*, çev. Fuat Aydın, Ataç Yayınları, İstanbul, 2005 (modern döneme kadar Hindin, siyasi ve dini tarihi hakkında özet ve dipnotlarda kavramlar ve şahıslar vs. hakkında verilmiş ilave bilgileri içerir); Ali İhsan Yitik, *Hint Kökenli Dinlerde Karma İnancının Tenasüh İnancıyla İlişkisi*, Ruh ve Madde Yayınları, İstanbul, 1996 (Hint'teki en temel kavramlardan biri olan *karma* ve onun yol açtığı *tenasüh* hakkında Hint kökenli dinlerin (Hinduizm, Budizm ve Cayinizm), konuyla alakalı yaklaşımlarını ele alan önemli bir çalışma); Fuat Aydın, *Hint Dini Düşüncesinde İnsanın Özgürlük Arayışı*, Ataç Yayınları, İstanbul, 2005 (Hint'te hem dini düşüncenin hem de felsefi düşüncenin ortak hedefi olan *kurtuluş*u bütün yönleriyle ele alan bir inceleme).

FUAT AYDIN
Sakarya 2011

Önsöz

Mysore Üniversitesi'nde uzun yıllardır verdiğim derslere dayanan bu çalışma, Hint felsefesinin okutulduğu üniversitelerde ders kitabı olarak kullanılması amacıyla basıldı. Esas olarak öğrenciler hedeflenmiş olsa da, benzer felsefi problemlere ilgi duyanlar için de faydalı olması ümit ediliyor. Kitabın öncelikli amacı, tek bir cildin sınırları içinde konunun bağlantılı ve kapsamlı bir anlatısını vermekle beraber kitap, yorum ve eleştirileri de içeriyor. Hint felsefesinin ayırt edici niteliklerini özetleyen bir girişten sonra, Hint düşüncesi, sırayla Veda dönemi, Veda sonrası döneminin başları ve sistemler dönemlerini içeren üç kısımda detaylı bir şekilde ele alınıyor. Her bölümde, genel olarak farklı doktrinlerin tarihsel bir özetinin yanında, doktrinlerin bilgi teorisi, ontolojisi ve uygulamalı öğretimi de açıklanıyor. Bunlardan bilgi problemi, bir kural olarak, biri onun psikolojik, diğeri ise mantıksal yönüne hasredilmiş iki bölümde ele alınıyor. Kitabın hazırlanmasında, son zamanlarda yayınlanmış, konuyla ilgili standart çalışmaları kullandım; ancak ikinci ya da üçüncü (yani, Erken dönem Budizm'e dair olan) bölümler hariç, ifade edilen bütün görüşler, hemen hemen tamamıyla esas kaynaklar hakkındaki bağımsız bir çalışmaya dayanıyor. Kitapta başvurulan kaynaklara olan borcuma, dipnotlarda yeterince işaret edildiğine inanıyorum. Sanskritçe terimler, metnin dışında bırakmak mümkün olmadığından az kullanıldı, eğer kitap baştan ve verilen açıklamalara uygun olarak okunursa hiçbir zorlukla karşılaşılmayacaktır.

Yanlış anlamalardan kaçınmak için, dikkat edilmesi gereken iki nokta var. Burada Budizm'in Mâdhyamika okulunun görüşü yani, saf nihilizm ele

alınmıştır, ancak bazıları, bu görüşün, gerçekliğin pozitif tasavvurunu ima ettiği kanaatindeler. Felsefi düşüncelerin tarihsel düşüncelerle karışmasından dolayı Budist kaynaklarda bu sorunu saptamak zordur. Gerçek ne olursa olsun, onun öğretisinin negatif karakteri, Budizm'in doğduğu topraklarda hâlâ bir güç olduğu zamanlara kadar uzanan Hindu ve Cayin çalışmalarının tümü tarafından doğrulanır. Bu tür ortak bir uzlaşmadan çıkartılacak doğal sonuç, Hindistan'daki gelişiminin en azından önemli bir safhasında Mâdhyamika doktrininin nihilistik *olduğu* şeklindedir. Bu yüzden de Hint felsefesiyle alakalı bir kitapta onun bu yönünü öne çıkarmak uygunsuz bir şey olarak görülemez. İkinci nokta, Vedânta Felsefesi'nin Dvaita Okulu'na dair herhangi bir açıklamasının olmamasıdır. Vedânta iki türlüdür: Ya mutlakiyetçi ya da tanrıcıdır ve her birinin birçok şekli vardır. Burada, çok yönlü öğretisinin tam bir araştırmasını yapmak imkânsız olduğundan, Vedântik mutlakçılığı tasvir etmek için Şamkara'nın Advaita'sı; Vedântik tanrıcılığı tasvir etmek için de Râmânuca'nın Vişiştâdvaita'sı gibi iki örnek seçildi.

Son olarak, bu çalışmaya başından sonuna kadar çok müşfik ve yardımsever bir ilgiyle yaklaşan Andhra Üniversitesi'nin Dekan Yardımcısı Sir S. Radhakrishnan'a ve kitabın tamamını okuyan ve birçok düzeltme yapan Bangalorelu Bay D. Venkatarmaiah'a derin minnettarlıklarımı ifade etmek zorundayım.

Mysore Hiriyanna
Ağustos 1932